

COVID-19 Pandemi sürecinde Tüberküloz Tanısı Alan Hastaların Deneyimleri: Nitel Araştırma

Experiences of Patients Diagnosed with Tuberculosis during the COVID-19 Pandemic: Qualitative Research

Fatma Özlem Öztürk¹, Derya Öztomurcuk², Nazan Turan³, Muhammet Ali Oruç⁴

Araştırma

Research

DOI: 10.17942/sted.1069095

Geliş/Received : 08.02.2022
Kabul/ Accepted : 15.04.2022

Öz

Amaç: Bu araştırma, COVID-19 pandemi sürecinde tüberküloz tanısı alan hastaların yaşadıkları deneyimlerin belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür.

Yöntem: Nitel bir araştırma olarak yapılan çalışmada, Samsun İlkadım Verem Savaş Dispanseri'ne kayıtlı 14 tüberküloz hastası ile 19 Kasım-15 Aralık 2021 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler esnasında, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler tümevarımsal tematik analiz prosedürüne göre analiz edilmiştir.

Bulgular: Bu çalışmada iki ana tema belirlenmiştir. Bunlar; bireysel tepkiler ve baş etme temalarıdır. Bu temalar, alt temalara ayrılmıştır. Bireysel tepkiler temasının alt temaları duygusal, fizyolojik ve davranışsal tepkiler; baş etme temasının alt temaları dini baş etme ve kabullenmedir.

Sonuç: COVID-19 pandemi sürecinde tüberküloz hastalarının tanı aldıklarında duygusal, fizyolojik ve davranışsal olarak bireysel tepkiler gösterdikleri, dini baş etme ve kabullenme yöntemleri ile bu tepkilerle baş ettikleri belirlenmiştir. Tüberküloz hastalarında fizyolojik, duygusal ve davranışsal tepkilerin azaltılması ve bu tepkilerle etkili baş etme tekniklerinin öğretilmesi için hastalara tüberkülozun semptomları, semptom yönetimi, tedavi süreci, ilaçlar ve stresle baş etme teknikleri konularında eğitim verilmesi önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: Tüberküloz, hasta, pandemi

Abstract

Objective: This research was carried out to determine the experiences of patients diagnosed with tuberculosis during the COVID-19 pandemic process.

Method: As a qualitative research, face-to-face interviews were conducted with 14 tuberculosis patients registered in Samsun İlkadım Tuberculosis Dispensary between 19 November and 15 December 2021. During the interviews, a semi-structured interview form was used. The obtained data were analyzed according to the inductive thematic analysis procedure.

Results: Two main themes were identified in this study. These are individual reactions and coping themes. These themes are divided into sub-themes. The sub-themes of the individual responses theme are emotional, physiological and behavioral responses, and the sub-themes of the coping theme are religious coping and acceptance.

Conclusion: During the COVID-19 pandemic, it has been determined that tuberculosis patients show individual reactions emotionally, physiologically and behaviorally when they are diagnosed, and they cope with these reactions by turning to religion and accepting methods. In order to reduce the physiological, emotional and behavioral reactions in tuberculosis patients and to teach effective coping techniques with these reactions, it is recommended that the patients be educated on the symptoms of tuberculosis, symptom management, treatment process, medications and stress coping techniques.

Key words: Tuberculosis, patient, pandemic

¹Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi (Orcid No: 0000-0003-1942-6637)

²Dr., Samsun İlkadım Verem Savaş Dispanseri (Orcid No: 0000-0003-3004-9270)

³Dr. Öğr. Üyesi, Ufuk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu (Orcid No: 0000-0001-9251-7282)

⁴Dr. Öğr. Üyesi, Samsun İl Sağlık Müdürlüğü (Orcid No: 0000-0002-4320-8579)

Giriş

Tüberküloz hala dünya çapında ölüm nedenleri arasında ilk 10 nedenden biridir ve 2019 yılında yaklaşık 10 milyon kişinin tüberküloz tanısı aldığı tahmin edilmektedir (1). Son yıllarda tüberküloz kontrolünde sağlanan ilerlemelere rağmen dünya çapında ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak varlığını sürdürmektedir (2,3). Dünya Sağlık Örgütü küresel düzeyde tüberküloz insidansını yüz binde 127 olarak belirtmiştir (4) Ülkemizde "Türkiye'de Verem Savaşı 2020 Raporu" na göre tüberküloz insidansı 2005 yılında 29,4 iken giderek azalma göstermiş ve 2018 yılında yüz binde 14,1'e düşmüştür (5). Bu azalmalar, zaman periyodu boyunca binlerce kurtarılmış hayatı temsil etmektedir ve tüberküloz kontrolündeki bu kazanımların sürdürülmesi önemlidir.

COVID-19 pandemisi için alınan önlemlerin tüberküloz kontrolünde alınan yolu olumsuz etkileyebileceği ifade edilmektedir (2) Çin'de yapılan bir araştırmada pandemi kontrolü için tüberküloz laboratuvarının kapatıldığı ve laboratuvarında çalışan sağlık personelinin COVID-19 testi laboratuvarında görevlendirildiği belirtilmektedir (6). Hindistan'da yeni tüberküloz hastalarının tanı almasında gecikmeler, tüberküloz bağışıklama programındaki aksamalar, tüberküloz ilaçlarının temini ve takibi, tüberküloz hastalarının ve temaslılarının takibi gibi konularda zorluklar yaşandığı belirtilmektedir (7). COVID-19'un etkisini azaltmak için alınan ani toplumsal karantina önlemlerinin tanıyı geciktirebileceği, ev içi bulaşmayı artırabileceği öngörülmektedir (8). Pandemi kısıtlamalarının aylar içinde tüberküloz insidansı ve mortalitesini artırabileceği ancak bu durumun kontrolünün yıllar sürebileceği ifade edilmektedir (2,8). Ayrıca literatürde COVID-19 ve akciğer tüberkülozunun belirtilerinin birbirine benzediği, toplumun dikkati COVID-19 üzerinde olduğu için bu durumun tüberküloz tanısını geciktirebileceği ifade edilmektedir (8).

Tüberkülozun erken tanılanması için belirtiler konusunda toplumun bilinçli olması önemlidir (8). Tüberkülozda halsizlik, çabuk yorulma, iştahsızlık, kilo kaybı, çocuklarda kilo almada duraklama, ateş, gece terlemesi, iki hafta ya da daha uzun süren öksürük, balgam, hemoptizi, göğüs ağrısı, sırt ağrısı, yan ağrısı, nefes darlığı, ses kısıklığı gibi semptomlar görülmektedir (9). Ancak bu

fiziksel semptomlara ek olarak hastalar emosyonel ve davranışsal semptomlar da yaşamaktadır. Türkiye'de yapılan iki araştırmada tüberküloz hastalarının üzüntü, korku, karamsarlık, endişe, umursamama ve kabullenme yaşadıkları belirtilmiştir (10,11). Etiyopya ve Çin'de yapılan araştırmalarda tüberküloz hastalarında anksiyete ve depresyon görüldüğü bildirilmiştir (12,13). COVID-19 pandemisinde alınan önlemlerin tüberküloz hastalarının yaşadıkları bu sıkıntıları olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

COVID-19 pandemisinin tüberküloz hastaları üzerindeki etkisi ve sonuçları henüz tam olarak bilinmemektedir. Literatürde bu konudaki araştırmalar istenen düzeyde değildir (14). Tüberküloz hastalarının görüşlerinin alınması, pandeminin tüberküloz hastalarına etkisini anlamaya yardımcı olacaktır. Bu araştırma, COVID-19 pandemi sürecinde tüberküloz tanısı alan hastaların yaşadıkları deneyimlerin belirlenmesi amacıyla planlanmıştır. Bu araştırmadan elde edilecek verilerin, COVID-19 pandemi sürecinde tüberküloz hastalarına hizmet veren sağlık profesyonellerini hastaların yaşadığı deneyimler konusunda aydınlatması beklenmektedir. Ayrıca bu araştırma sonuçlarının tüberküloz hastaları ile yapılacak nicel araştırmalara fikir verebileceği öngörülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın tipi: Bu araştırma bireylerin anlatımlarından yola çıkarak bireysel yaşantıları anlamak olan nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür (15).

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada araştırmacıların keşfetmek, anlamak, iç görü kazanmak istediği ve çoğu bilginin öğrenilebileceği bir örneklem seçiminin zorunlu olduğu varsayımına dayanan amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (16). Bu sebeple araştırma grubunun Samsun İlkadım Verem Savaş Dispanserinde 2020 yılının Mart ayında başlayan pandemi sürecinde tüberküloz tanı ve tedavi alan 92 hasta arasından belirlenmesine karar verilmiştir. Nitel araştırmalarda örneklem sayısı veriler doygunluk seviyesine ulaşıncaya kadar seçilebilir (17). Bu bilgiden yola çıkılarak verilerde doygunluğu sağlayan araştırmaya katılmayı kabul eden 14 tüberküloz hastası araştırmanın örneklem

grubunu oluşturmuştur.

Araştırmanın Yürütüldüğü Yer ve Özellikleri

Bu araştırma Samsun İlkadım Verem Savaş Dispanseri'nde yürütülmüştür. Samsun İlkadım Verem Savaş Dispanseri şehir merkezinde bir apartman dairesinin giriş ve birinci katında hizmet vermektedir. Giriş katta kayıt ve hasta kabul için bir banko, iki hemşire odası, bir numune kabul odası, bir poliklinik odası, bir röntgen teknisyeni odası, bir röntgen çekim odası; birinci katta ise PPD uygulama odası, iki doktor odası, bir hemşire odası, bir veri inceleme odası ve çay ocağı bulunmaktadır. Samsun İlkadım Verem Savaş Dispanseri'nde iki doktor, 2 hemşire, 1 ebe, 1 sağlık memuru, 1 röntgen teknisyeni, 2 laboratuvar teknisyeni ve 4 diğer personel görev yapmaktadır. Dispansere kayıtlı hastaların yaklaşık %99'u sağlık personeli gözetimi ile doğrudan gözetimli tedavi almaktadır. Doğrudan gözetimli tedavi alan hastaların %60'ı da Tele-DGT diye isimlendirilen telefonda görüntülü görüşme ile tüberküloz ilaçlarını almaktadır.

Veri toplama araçları

Araştırmada veriler; tanıtıcı özellikler soru formu ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama araçları araştırmacılar tarafından literatür incelenerek oluşturulmuştur (2, 5,9).

Tanıtıcı Özellikler Soru Formu

Bu formda katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu, ilk başvurduğu sağlık kurumu, tanısının nerede konduğu, tanısı, doğrudan gözetimli tedavi uygulama yöntemi, tüberküloz olduğunu gizleme durumu, COVID-19 geçirme durumu, COVID-19 aşısı olma durumu, aşı dozu ve türü, kronik hastalık durumu hakkında sorular yer almaktadır.

Görüşme Formu

Görüşme formu; COVID-19 Pandemi sürecinde tüberküloz hastalarının yaşadıkları deneyimler konusunda görüşlerini incelemek amacı ile literatürde yer alan araştırmalar doğrultusunda araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur (2). Sorular oluşturulurken yanıltıcı ve yönlendirici olmamasına dikkat edilmiş ve 6 adet açık uçlu soruya yer verilmiştir (Örnek soru; Tüberküloz

hastalığından bana biraz bahseder misiniz?).

Hazırlanan soruların netlik kazanması ve görüşme formunun güvenilirliğini sağlamak için alanında uzman üç kişiden (hekim, psikiyatri hemşireliğinde öğretim üyesi ve nitel araştırmaya dersi veren bir öğretim üyesi) uzman görüşü alınmış ve son şekli verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Görüşmeler 19 Kasım-15 Aralık 2021 tarihleri arasında, Samsun Tüberküloz İl Koordinatörü ve aynı zamanda araştırmanın ikinci yazarı tarafından verem savaş dispanserinde hasta görüşmelerinin yapıldığı bağımsız, gürültüden uzak bir odada yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın uygulanması sırasında, öncelikle katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair yazılı onamları alınmıştır. Görüşmelerde araştırmacılar tarafından oluşturulan görüşme formu kullanılmış, belirlenmiş soruların haricinde sondaj soru eklenmemiş ve bütün görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler en az 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler, 'tümevarımsal tematik analiz' (inductive thematic analysis) prosedürüne göre analiz edilmiş ve herhangi bir bilgisayar programı kullanılmamıştır. Diğer nitel yöntemlerin temeli olarak ifade edilen ve sıklıkla tercih edilen tematik analiz, verilerin analiz edilmesini, temaların belirlenmesini ve raporlanmasını içeren bir yöntemdir (18). Bu doğrultuda araştırmacılar tarafından tematik analizin araştırma sorularını incelenmek için en uygun yöntem olduğuna karar verilmiştir.

İlk olarak 14 tüberküloz hastası ile yapılan görüşmelerde elde edilen ses kayıtları, yazılı metne dönüştürülmüştür. Ardından araştırmacılar tarafından veri seti bağımsız şekilde dikkatlice ve birkaç kez okunmuş, ayrı ayrı kodlanmıştır. Daha sonra tüm araştırmacılar bir araya gelerek, bireysel olarak elde ettikleri kodları yorumlayarak tartışmışlar ve bu kodları belirli temaların altında toplamışlardır. Veri seti tekrar gözden geçirilmiş, daha fazla tema ve alt tema üretilmeyeceği sonucuna varılmış ve veri doygunluğunun sağlandığı kabul edilmiştir. son olarak alanında

uzman üç kişiden (hekim, psikiyatri hemşireliğinde öğretim üyesi ve nitel araştırmaya dersi veren bir öğretim üyesi) uzman görüşü alınmış, son şekli verilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmacılar tarafından Bu araştırmanın her aşamasında Helsinki Bildirgesine (1998) uyulmuştur. Uygulamaya başlamadan önce Ufuk Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (Tarih: 05.11.2021, Sayı: 2021/08) etik kurul onayı, Samsun İl Sağlık Müdürlüğü'nden kurum izni ve aynı zamanda görüşme yapılacak olan katılımcılardan yazılı onam formu alınmıştır. Ayrıca gizlilik, özel hayata saygı ve zarar vermeme etik ilkesi göz önünde bulundurularak, katılımcıların kimlik bilgilerine yer verilmemiş ve kodlama sistemi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada katılımcıların yaş ortalamasının 41 olduğu, %64,3'ünün (n=9) erkek olduğu, %42,9'unun (n=6) ilkokul mezunu olduğu, %85,7'sinin (12) asgari ücretle geçindiği, %35,7'sinin (n=5) ilk olarak göğüs hastalıkları hastanesine başvurduğu, %85,7'sinin tanısının göğüs hastalıkları hastanesinde olduğu, %78,6'sının tanısının akciğer tüberkülozu olduğu, %78,6'sının (n=11) video gözetimli tedavide olduğu, %14,3'ünün (n=2) tüberküloz olduğunu başkalarından sakladığı, %28,6'sının (n=4) tüberküloz tedavisi alırken COVID-19 geçirdiği, %7,1'inin (n=1) COVID-19 aşısı olmadığı, %57,1'inin (n=8) 2 doz COVID-19 aşısı olduğu, %71,4'ünün (n=10) Biontech aşısı yaptırdığı, %28,6'sının (n=4) kronik hastalığı olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

COVID-19 pandemisinde tüberküloz tanılı 14 katılımcının tamamı bu süreçteki takip ve tedaviden, sağlık personellerinin yaklaşımlarından çok memnun olduklarını bildirmiştir. Bununla birlikte yapılan görüşmelerde hastalıkla ilgili dile getirdikleri deneyimlerin analizinde iki ana temaya ulaşılmıştır. Bunlar; "bireysel tepkiler" ve "baş etme" şeklindedir.

Tema 1: Bireysel tepkiler

Katılımcıların tüberküloz tanısı aldıktan sonra zorlandıkları "emosyonel", "fizyolojik" ve "davranışsal" olmak üzere üç alanda tepki gösterdikleri belirlenmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı Özellikler (N=14)		
Bağımsız değişkenler	n	Ortalama
Yaş	14	41
	n	%
Cinsiyet		
Kadın	5	35.7
Erkek	9	64.3
Eğitim durumu		
Okuma yazma bilmiyor	1	7.1
İlkokul	6	42.9
Ortaokul	3	21.4
Lise	3	21.4
Üniversite	1	7.1
Gelir durumu		
Asgari ücret	12	85.7
Asgari ücretten fazla	2	14.3
İlk başvurduğu sağlık kurumu		
Acil servis	3	21.4
Aile hekimi	1	7.1
Hastane	4	28.6
Göğüs hastalıkları hastanesi	5	35.7
Tanı konulan kurum		
Göğüs hastalıkları hastanesi	12	85.7
Diğer (VSD, ASM)	2	14.3
Tanı		
Akciğer tüberkülozu	11	78.6
Akciğer dışı tüberküloz	2	14.3
Çok ilaca dirençli tüberküloz	1	7.1
Doğrudan gözetimli tedavi şekli		
Video gözetimli tedavi	11	78.6
Diğer (Tele DGT ve ASM)	3	21.4
Tüberküloz olduğunu başkalarından gizleme durumu		
Gizlemedim	12	85.7
Gizledim	2	14.3
COVID-19 geçirme durumu		
Evet	4	28.6
Hayır	10	71.4
COVID-19 aşısı olma durumu		
Evet	13	92.9
Hayır	1	7.1
COVID-19 aşısı dozu		
1 doz	2	14.3
2 doz	8	57.1
3 doz	2	14.3
4 doz	1	7.1
COVID-19 aşısı türü		
Biontech	10	71.4
Sinovac	1	7.1
Hem biontech hem sinovac	2	14.3
Kronik hastalık durumu		
Evet	4	28.6
Hayır	10	71.4

a) Emosyonel tepkiler

Araştırmada yer alan katılımcıların, tüberküloz tanısı aldıklarında sıklıkla emosyonel tepkiler verdikleri belirlenmiştir. Özellikle tanıyı ilk duydukları anda başta şok olmak üzere moral kaybı, ruhsal sıkıntı, depresif belirtiler, korku, hissizleşme, dışlanma korkusu gibi emosyonel tepkilerin daha çok vurgulandığı dikkatleri çekmektedir. Bu tepkilerin temelinde ise hastalığın ve tedavi sürecinin belirsizliği gibi durumlar olduğu düşünülmektedir. Katılımcılar bu duruma ilişkin ifadelerini şu şekilde belirtmektedirler:

“Sadece şok oldum” (Hasta 4, kadın, 59 yaş).

“Ne oldu ben böyle verem pisliğine bulaştım, soru işareti edindim” (Hasta 11, erkek, 46 yaş).

“O günleri artık hatırlamak istemiyorum. Çok sıkıntılı süreçlerden geçtim. Kendini iyi hissetmeme, moral kaybı, herkes gezerken sen evdesin” (Hasta 1, erkek, 22 yaş).

“Hani çok korku da şaşırma da değil. Verem hakkında bilgim olmadığı için ne tür bir sıkıntı yaratır bende, onların bilincinde olmadığım için hani çok da bir şey hissetmedim” (hasta 5, kadın, 41 yaş).

“Bir keresinde devlet psikiyatri hastanesine iki kere de Anadolu Hastanesi'ne gittim. İlaç verdiler, ilaçları kullanamadım. Benim geçirmiş olduğum hastalığın üzüntüsüyle depresyona girmişsin dedi, bilinçaltına attığın için hasta hissediyorsun dedi, o hala sürüyor”. (Hasta 8, erkek, 49 yaş)

“İlk iki ay verem olduğumu söylemedim, çekindim. Verem olduğumu bilmeyen arkadaşlarım vardı” (Hasta 6, kadın, 19 yaş).

b) Fizyolojik tepkiler

Tüberküloz tanısı almış 14 katılımcının homeostatik dengesini sarsan fiziksel sıkıntılarının olduğu saptanmıştır. Ateş, nefes darlığı ve halsizlik katılımcıların ortak dile getirdikleri fiziksel semptomlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun haricinde titreme, Bu durumla ilişkili ifade edilen deneyimler şu şekilde ifade edilmiştir:

“Her gün ateşim çıkıyordu, nefes darlığım oluyordu”. (Hasta 6, kadın, 19 yaş)

“Sabah kalktığımda halsiz oluyorum, bugün yine iyi değilim dediğimde çocuklar kızıyor bana”. (Hasta 8, erkek, 49 yaş)

c) Davranışsal tepkiler

Yapılan görüşmelerde tanı sonrası davranışsal tepkilerin açığa çıktığı belirlenmiştir. Özellikle tüberküloz tanısı aldıktan sonra kimseyle görüşmeme, konuşmama veya hiçbir şey yokmuş gibi davrandıklarına dair görüş bildirmişlerdir.

“Düşüne düşünene ben bu hastalığı kapığımı zannediyorum. Tek şey insanlar dertlerini içine atmasınlar”. (Hasta 2, erkek, 67 yaş)

“Kimse ile pek yüz yüze gelmek, konuşmak istemedim”. (Hasta 1, erkek, 22 yaş)

“Verem olunca ilk iki ay bulaşıcı olduğu için biraz çekindim. Zaten odada tek başına yaşıyordum. Ailemle mesafeli olmak, arkadaşlarımla görüşememe biraz zor oluyordu”. (Hasta 6, kadın, 19 yaş)

Tema 2: Baş etme

Katılımcıların tanı ile birlikte ortaya çıkan fizyolojik ve emosyonel tepkilerin üstesinden gelmek için dini baş etme ve yaşadıklarını kabullenme şeklinde iki tür baş etme biçimi gösterdikleri belirlenmiştir.

a) Dini baş etme

Covid 19 pandemisi ile birlikte tüberküloz tanısı almış katılımcıların içinde buldukları durumu anlama, hastalığı anlamlandırma ve dolayısıyla baş etme hususunda daha çok dini inançlara yöneldikleri saptanmıştır. Özellikle katılımcıların hemen hemen çoğunun daha kötüsü başlarına gelmediği için Allah'a şükretme şeklindeki davranışları olduğu görülmüştür.

“Çok şükür her şey yolunda gitti” (Hasta 1, erkek, 22 yaş).

“İnsan psikolojik bozukluk yaşıyor Allah'a şükür rahat bir şekilde sıkıntılardan çıktım”(Hasta 13, erkek, 40 yaş).

b) Kabullenme

Yapılan görüşmelerde tüm katılımcılar tanı ve tedavi sürecinde yaşadıklarının zorluklarını dile getirirken, bazı katılımcıların bu süreci olduğu gibi kabul ettikleri görülmüştür.

“Açıkcası hiç modumu düşürmedim, olacak şeylerin önüne geçemiyoruz, tedavimizi aldık” (Hasta 5, kadın, 41 yaş).

“Niye ben yaşadım demiyorum, hatta iyi ki yaşamışım tecrübe ettim. Başkaları bu hastalığa yakalandığında onlara ne yapabileceğimi biliyorum. Şimdi bu hastalığı yaşayanlara destek olabilirim” (Hasta 6, kadın, 19 yaş).

Tartışma

Bu araştırma COVID-19 pandemi sürecinde tüberküloz tanısı alan hastaların yaşadıkları deneyimlerin belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Tüberküloz hastaları ile yapılan görüşmeler sonucu “bireysel tepkiler” ve “baş etme” temaları elde edilmiştir.

Tüberküloz hastasının bulaştırıcılığı, tedavi başladıktan sonra üç haftada sona ermektedir. Hastanın bulaştırıcı olduğu dönemde evinde güneş alan bir odada istirahat etmesi, cerrahi maske kullanması hastalığın bulaşmasının önlenmesi için elzemdir (19). Bu çalışmada hastaların tüberkülozu aile üyelerine bulaştırmamak için evlerinde ayrı bir odada izole olmaları ve ev içinde maske kullanmaları, hastaların özgürlüklerini ve sosyal ilişkilerini kısıtlamış olabilir, bu durum da emosyonel tepkilere neden olmuş olabilir. Ek olarak tüberküloz hastaları COVID-19 pandemisine bağlı sokağa çıkma yasaklarının da potansiyel/olası etkisi ile bu emosyonel tepkileri yaşamış olabilirler. Elde edilen bulguların literatür ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Önceki çalışmalarda araştırmacılar tarafından hastaların tüberküloz tanısı aldıklarında üzüntü, korku, karamsarlık, endişe ve umursamama yaşadıklarını belirtilmiştir (10,11). Dasa ve arkadaşlarının (2019) yaptıkları çalışmada tüberküloz hastalarının yarısında depresyon görüldüğünü belirtmektedir (12). Wang ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları çalışmada her beş tüberküloz hastasından birinde depresyon ve anksiyete görüldüğü ve bu tür ruhsal semptomların tüberküloz tedavi sürecini ve sonucunu olumsuz etkilediği belirtilmektedir (13). Ayrıca bu çalışmada iki hastanın tüberküloz olduklarını başkalarından gizlediği belirlenmiştir. Benzer şekilde yapılan çalışmalarda tüberküloz hastalarının yaklaşık yarısının tüberküloz olduklarını herkesten gizledikleri ifade edilmektedir (20,21). Tüberküloz tanısı aldığını başkalarından gizleme durumu, dışlanma korkusundan kaynaklanabilir. Bu nedenle tüberküloz hastalarının tanı aldıktan

sonra tedavi sürecinde emosyonel olarak desteklenmeleri önemli olduğu düşünülmektedir. Hastaların tüberküloz tanısı aldıktan sonra özellikle dile getirdikleri fizyolojik semptomlar ateş, halsizlik ve nefes darlığı olduğu bilinmektedir. Tüberküloz hastalığında halsizlik, çabuk yorulma, iştahsızlık, kilo kaybı, çocuklarda kilo almada duraklama, ateş, gece terlemesi gibi genel semptomların yanında iki hafta ya da daha uzun süren öksürük, balgam, hemoptizi, göğüs ağrısı, sırt ağrısı, yan ağrısı, nefes darlığı, ses kısıklığı gibi akciğerle ilgili semptomlar görülmektedir (9). Bu çalışmaya katılan hastaların %78,6’sı akciğer tüberkülozu olduğu için hastalar ateş ve halsizlik gibi genel semptomlar ile birlikte akciğerle ilgili nefes darlığı semptomunu da yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda tüberküloz hastalarının yaşadıkları semptomlara yönelik olarak semptom yönetimi ile ilgili farkındalık oluşturulmasının gerekli olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada hastalarla yapılan görüşmelerde tanı sonrası kimseyle görüşmeme, konuşmama veya hiçbir şey yokmuş gibi davranma gibi davranışsal tepkilerin açığa çıktığı belirlenmiştir. Bu davranışsal tepkiler, hastaların sosyal destek yetersizliği sonucu ortaya çıkmış olabilir. Tüberküloz uzun süre tedavi gerektiren kronik bir hastalıktır ve bu süreçte hastalar desteğe ihtiyaç duyabilir. Bıyıklı ve arkadaşlarının (2021) yaptıkları çalışmada hastalarının yaklaşık üçte birinin ailesinden yeterince destek almadığı ve psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir (22). Aynı çalışmada tanı ve tedavi sürecinde psikolojik desteğin yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada ortaya çıkmış olan olumsuz davranışsal tepkilerin önlenmesi için tüberküloz hastalarına tanı ve tedavi sürecinde duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinin, psikolojik ve sosyal destek sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada tüberküloz hastaları fizyolojik, emosyonel ve davranışsal tepkilerin üstesinden gelmek için dine yönelme ve yaşadıklarını kabullenme şeklinde iki tür başa çıkma biçimi göstermişlerdir. Pratiwi ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında manevi aktivitenin artmasının tüberküloza hastalarının iyileşme motivasyonunu artırdığı belirtilmektedir (23).

Sadipun ve arkadaşlarının (2018) araştırmasında manevi bir yaklaşımla yapılan bilinçli farkındalık müdahalelerinin akciğer tüberkülozu olan yetişkin hastalarda duygusal kontrolü iyileştirdiği gösterilmiştir (24). Bu çalışmada tüm katılımcılar tanı ve tedavi sürecinde yaşadıkları zorlukları dile getirirken bazı katılımcıların bu süreci olduğu gibi kabul ettikleri görülmüştür. Bu bulgu literatürdeki araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Kumsar ve arkadaşlarının (2021) araştırmasında hastaların %19,2'si, Bayraktar ve Khorshd'in araştırmasında (2017) hastaların %33,9'u tüberküloz tanısı aldıklarında kabullenme yaşadıkları belirtilmiştir (10,11). Tüberküloz gibi kronik hastalığı olan bireylerin, hastalığa daha iyi uyum sağlayabilmek ve hastalıklarını yönetebilmek için hastalığı kabullenmeleri gerekmektedir (25). Hastalığını kabul etmeyi başaran bireylerin, hastalıkla birlikte günlük yaşantılarına daha rahat devam edilebildiği, hastalığın neden olduğu bireysel, ailevi, mesleki ve toplumsal sorunların üstesinden rahatlıkla gelebildiği ve yaşama karşı iyimser ve umutlu bir tutum geliştirdiği belirtilmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma sonuçları Samsun İlkadım Verem Savaş Dispanseri'ne kayıtlı 14 tüberküloz hastası ile yapılan görüşmelerde toplanan verilerle sınırlıdır, genelleme yapılmamalıdır. Ayrıca bu araştırma pandemi sürecinde yüz yüze yürütülmüş olup hastaların genel durumu göz önüne alınarak görüşme süresi sınırlandırılmıştır. Sürenin sınırlandırılması, veri havuzunu etkilediğinden bir sınırlılık olarak düşünülebilir.

Sonuç

COVID-19 pandemi sürecinde tüberküloz hastalarının tanı aldıklarında emosyonel, fizyolojik ve davranışsal olarak bireysel tepkiler gösterdikleri, dini baş etme ve kabullenme yöntemleri ile bu tepkilerle baş ettikleri belirlenmiştir. Tüberküloz hastalarına ve ailelerine tüberkülozun semptomları, semptom yönetimi, tedavi süreci, ilaçlar ve stresle baş etme teknikleri konularında eğitim verilmesinin hastalarda fizyolojik, emosyonel ve davranışsal tepkilerin azaltılması ve bu tepkilerle etkili baş etmelerinin sağlanmasına önemli katkısı olacağı düşünülmektedir. Ek olarak gelecek araştırmalarda tüberküloz olgu hızı, insidansı ve tedavi sonuçları üzerine COVID-19 pandemisinin uzun vadeli

etkisini incelemek amacıyla araştırmalar yapılması önerilmektedir. Ayrıca COVID-19 pandemisinin bulgulara olası etkisini ekarte etmek için benzer araştırmaların pandemi bittikten sonra da yapılması önerilmektedir.

Teşekkür

Araştırmaya katılmayı kabul eden tüberküloz hastalarına teşekkür ederiz.

İletişim: Öğr. Gör. Dr. Fatma Özlem Öztürk
E-Posta: footurk@ankara.edu.tr

Kaynaklar

1. World Health Organization (WHO). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tuberculosis> Erişim tarihi: 10/01/2022
2. Alene KA, Wangdi K, Clements AC. Impact of the COVID-19 pandemic on tuberculosis control: an overview. *Tropical Medicine and Infectious Disease* 2020; 5(3), 123.
3. Santos FLD, Souza LLL, Bruce ATI, Crispim JDA, Arroyo LH, Ramos ACV, Arcêncio RA. Patients' perceptions regarding multidrug-resistant tuberculosis and barriers to seeking care in a priority city in Brazil during COVID-19 pandemic: A qualitative study. *PloS one* 2021; 16(4), e0249822.
4. World Health Organization (WHO). Tuberculosis profile: Global https://worldhealthorg.shinyapps.io/tb_profiles/?_inputs_&lan=%22EN%22&entity_type=%22group%22&group_code=%22global%22 Erişim tarihi: 10/01/2022
5. Tolunay T, Kara F. (Ed.) Türkiye'de Verem Savaşı 2020 Raporu. Ankara: Artı6 Medya Tanıtım Matbaa Ltd. Şti, 2021
6. Fei H, Yinyin X, Hui C, Ni W, Xin D, Wei C, Jianjun L. The impact of the COVID-19 epidemic on tuberculosis control in China. *The Lancet Regional Health-Western Pacific* 2020; 3, 100032.
7. Jain VK, Iyengar KP, Samy DA, Vaishya R. Tuberculosis in the era of COVID-19 in India. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews* 2020; 14(5), 1439-1443.
8. Cilloni L, Fu H, Vesga JF, Dowdy D, Pretorius C, Ahmedov S, Arinaminpathy N. The potential impact of the COVID-19 pandemic on the tuberculosis epidemic a modelling analysis. *EClinicalMedicine* 2020; 28, 100603.
9. Kara F. (Ed.) Tüberküloz Tanı ve Tedavi Rehberi. Ankara: Artı6 Medya Tanıtım Matbaa Ltd. Şti, 2019.
10. Bayraktar D, Khorshd L. Sağlıklı ve Hasta Bireylerde Tüberküloza İlişkin Damgalanma Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal of Psychiatric*

- Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği 2017; 8(3).
11. Kumsar AK, Güner A, Yılmaz FT. Tüberküloz Hastalarında Damgalama: Hastalığı Kabul ve Umutsuzluk Düzeyine Etkisi. Sağlık ve Toplum 2021, 31(1), 69-77.
 12. Dasa TT, Roba AA, Weldegebreal F, Mesfin F, Asfaw A, Mitiku H, Tesfaye E. Prevalence and associated factors of depression among tuberculosis patients in Eastern Ethiopia. BMC psychiatry 2019; 19(1), 1-7.
 13. Wang XB, Li XL, Zhang Q, Zhang J, Chen HY, Xu WY, Hou, G. A survey of anxiety and depressive symptoms in pulmonary tuberculosis patients with and without tracheobronchial tuberculosis. Frontiers in psychiatry 2018; 9, 308.
 14. Liu Q, Lu P, Shen Y, Li C, Wang J, Zhu L, Martinez L. Collateral impact of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic on tuberculosis control in Jiangsu Province, China. Clinical Infectious Diseases 2021, 73(3), 542-544
 15. Creswell JW. (2012) Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches. 3st ed. New York: SAGE Publications.
 16. Merriam SB, Nitel Araştırma - Desen ve uygulama için bir rehber. 2018, Ankara: Nobel.
 17. Kumar R, Araştırma yöntemleri. 3rd ed. 2011, Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.
 18. Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. Qualitative research in psychology 2006; 3(2), 77-101.
 19. Şencan İ., Musaonbaşıoğlu S. Verem (Tüberküloz) Bilgilendirme Rehberi ve Verem Hastalarının Sorumlulukları. Ankara: MT Butik Matbaa, 2016.
 20. Ozturk FO., Hisar F. Stigmatisation of tuberculosis patients. Int J Community Med Public Heal 2014; 1(1), 37.
 21. Baltacı M, Arslan S, Nemnezi S, Demirel Y. Tüberküloz hastalarında damgalanma ve ayırimcılığın analizi. İzmir Göğüs Hastanesi Dergisi 2021;35(1):11-21.
 22. Bıyıklı N., Lotfi, S. Tüberküloz Hastalarının Tedavi Sürecinde Sosyal Destek Süreçlerinin İncelenmesi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi 2021, 24(3), 457-468.
 23. Pratiwi IN, Hidayati L, Alviani NI, McKenna L. The correlation between anxiety levels and spiritual activities with motivation to recover in pulmonary tuberculosis. Enfermería Clínica 2021, 31, 535-539.
 24. Sadipun, D. K., Dwidiyanti, M., & Andriany, M. Effect of spiritual based mindfulness intervention on emotional control in adult patients with pulmonary tuberculosis. Belitung Nursing Journal 2018; 4(2), 226-231.
 25. Kocjan, J. Is quality of life related to illness and acceptance of illness?. Journal of Education, Health and Sport 2015; 5(7), 34-42.